

Sisäisen turvallisuuden strategian alueellinen työpaja, 9.12.2016 Rovaniemi

Sisäisen turvallisuuden alueelliset haasteet – aluehallinnon näkökulma
Ylijohtaja Kaisa Ainasoja, Lapin aluehallintovirasto

Arvoisa kansliapäällikkö, hyvät läsnäolijat,

lämpimästi tervetuloa Lapin aluehallintovirastoon.

Tänä vuonna maassamme on keskusteltu paljon turvallisuudesta, kenties enemmän kuin koskaan sota-vuosien jälkeen. Syitä tähän on monia lähtien yleisestä turvallisuustilanteen muuttumisesta ja sen mukanaan tuomista uusista turvallisuusuhkista aina tutkimustuloksiin, jotka osoittavat, että yksilötasolla koetussa turvallisuudentunteessa on havaittavissa heikkenemistä. Yksi merkittävä keskustelun synnyttäjä on nykyinen hallitusohjelma, johon sisältyi toimeksianto kolmen turvallisuutta koskevan selonteon eli sisäisen turvallisuuden selonteon, ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon ja vielä keskeneräisen puolustuspoliittiselle selonteon valmistelulle. Kun vielä sisäisen turvallisuuden strategian valmistelun lisäksi parhaillaan ollaan päivittämässä yhteiskunnan turvallisuusstrategiaa, ei ole ihme, että turvallisuus on kansalaisia puhuttanut.

Sisäisen turvallisuuden strategiaa valmistellaan laaja-alaisena yhteistyönä, aidosti osallistaen, sisäisen turvallisuuden työtä tekeviä kuunnellen ja alueille jalkautuen. Erityisesti viimeksi mainittua täällä kaukana pääkaupungista suuresti arvostetaan. Tällainen yhdessä tekeminen sopii kerrassaan erinomaisesti strategialle, joka julkaistaan Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhluvuonna.

Hyvät kuulijat,

sisäinen turvallisuus näyttää kovin erilaiselta eri näkökulmista tarkasteltuna. Yksilön näkökulmasta hänen turvallisuutensa on kunnossa, mikäli hänellä on riittävä toimeentulo, hän saa tarvitsemansa palvelut ja hän on osallinen, kuuluu johonkin. Turvallisuutta kartoittavissa kyselyissä on tullut esiin, että perhe, muut läheiset ihmiset ja kuuluminen johonkin yhteisöön, yhteisöllisyys, ovat asioita, jotka tuovat turvaa ja lisäävät kansalaisten kokemaa turvallisuudentunnetta. Yksilötasolla turvallisuuden osatekijöitä ovat turvallinen koti, turvalliset asuin- ja työympäristöt, turvalliset koulut ja liikkumisen turvallisuus. Valtion, kuntien ja viranomaisten näkökulmasta sisäinen turvallisuus kattaa sisäisen turvallisuuden viranomaisten tuottamat turvallisuuspalvelut, mutta myös hyvin paljon muuta. Esimerkiksi monenlainen ennalta ehkäisevä toiminta on tärkeä osa sisäisen turvallisuuden kokonaisuutta.

Sisäinen turvallisuus näyttää myös erilaiselta eri ilmansuunnista. Ei ole sama, katsooko asiaa etelästä, idästä, lännestä vaiko täältä pohjoisesta. Miltä sitten näyttää sisäinen turvallisuus Lapista päin katsottuna vuonna 2016? Osa Lapin sisäisen turvallisuuden haasteista on samoja kuin koko maassa, mutta on myös omia, Lapin erityispiirteistä kumpuavia haasteita. Kansalaisten kokemaan turvallisuuteen vaikuttavat niin suuret kansainväliset kehityssuunnat lähtien aina ilmastonmuutoksesta ja kaupungistumisesta yksittäisiin turvallisuutta horjuttaviin tapahtumiin kuin ihan kotimaiset kysymykset, kuten talousvaikeudet, työttömyys, alkoholi ja muut päihteet sekä syrjäytyminen ja eriarvoistuminen.

Suomalaiset lapset ja nuoret voivat pääsääntöisesti hyvin, mutta huolestuttavaa on eri tutkimusten ja selvitysten kautta saatava tieto yhä varhaisemmassa vaiheessa alkavasta eriarvoistumisesta. Kuluvan vuoden keväällä valmistuneista Kuntatalouden ja -hallinnon neuvottelukunnan arviointijaoston tekemästä Peruspalvelujen tila -raportista ja aluehallintovirastojen suorittamasta peruspalvelujen alueellisesta arvioinnista, jonka erityisteemana tällä kertaa oli juuri lapset ja nuoret, käy ilmi muun muassa, että peruskouluissa oppilaiden väliset osaamiserot ovat kasvaneet, perusasteen opetuksen ja toisen asteen koulutuksen saavutettavuuden osalta lapset ja nuoret eivät ole tasa-arvoisessa asemassa ja kunnallisen nuorisotyön suhteen nuoret ovat eriarvoisessa asemassa asuinpaikasta riippuen. Erilaisten mielenterveysongelmien ja -oireiden esiintyminen on yleistä – ahdistuneisuusoireilua on kymmenesosalla nuorista. Opiskeluhoitopalvelujen saatavuudessa on sekä koulu- ja oppilaitoskohtaisia että alueellisia eroja, mikä asettaa oppilaat ja opiskelijat eriarvoiseen asemaan.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen joka toinen vuosi toteuttamasta kouluterveyskyselystä puolestaan saadaan arvokasta tietoa peruskoulujen 8. ja 9. luokan oppilaiden sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden hyvinvoinnista. Kyselyn tulokset tuovat karusti esiin nuorten terveyden ja hyvinvoinnin eriarvoistumisen. Vaikka kaiken kaikkiaan nuorten hyvinvoinnissa on tapahtunut kehitystä myönteiseen suuntaan, lukiolaisten ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiden välillä on merkittäviä eroja.

Varhaisessa vaiheessa tapahtuva eriarvoistumiskehityksen pysäyttäminen on tärkeää, koska eriarvoistuminen liittyy usein syrjäytymiseen, työttömyyteen ja päihdeongelmiin. Toimenpiteitä siis tarvitaan. Yksi oikeasuuntainen toimenpide on viime vuoden elokuussa voimaan tullut velvollisuus osallistua oppivelvollisuuden alkamista edeltävään esiopetukseen. Esiopetus tasoittaa tehokkaasti lasten lähtötasoeroja, edistää koulutuksellisen tasa-arvon tavoitteiden toteutumista ja vähentää syrjäytymisriskiä tulevaisuudessa. Nuorten kohdalla hyviä kokemuksia on saatu etsivästä nuorisotyöstä, jonka avulla suuri joukko nuoria on löytynyt ja päässyt elämässään eteenpäin. Nuorisotakuun myötä etsivä nuorisotyö on laajentunut koko maan kattavaksi toiminnaksi, ja on hyvä, että hallitusohjelman yksi kärkihankkeista paneutuu nuorisotakuun kehittämiseen edelleen yhteisötakuun suuntaan syventämällä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välistä yhteistyötä sekä vahvistamalla sosiaali- ja terveyspalvelujen roolia nuorten tukemisessa. Paljon on kuitenkin vielä tekemistä – esimerkiksi 20–24-vuotiaista nuorista yhä lähes joka viides on vailla perusopetuksen jälkeistä toisen asteen tutkintoa. Erityisesti nuorten miesten koulutuksen hankkimiseen on syytä kiinnittää huomiota.

Korkea työttömyys on vaivannut Lappia kauan. Lokakuun työllisyyskatsauksen mukaan Lapin 21 kunnasta vain kahden kunnan työttömyysaste alitti valtakunnallisen keskiarvon ja neljän kunnan työttömyysaste oli yli 20 prosenttia. Erityisen huolestuttavaa on nuorten työttömyys, mikä on Lapissa yleisempään kuin koko maassa. Myös pitkäaikaistyöttömien osuus työttömistä on Lapissa suurempi kuin koko maassa. Työttömyys sinänsä ei ole sisäistä turvallisuutta heikentävä asia, mutta yksilötasolla se vaikuttaa turvallisuudentunteeseen johtuen muun muassa epäsuotuisasta vaikutuksesta toimeentuloon. Lapissa vallitseva muuta maata heikompi sosioekonominen tilanne vaikuttaa terveyteen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Sairastavuus koskien muun muassa sydän- ja verisuonitauteja on täällä keskimäärin muuta maata suurempaa, mutta huomioitava on, että kunnittaiset sairastavuuserot ovat suuria. Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamiseksi on tärkeää, että sosiaali- ja terveyspalvelut ovat jatkossakin tasavertaisesti kaikkien saatavilla ja käytössä ja että

hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen sekä kaiken kaikkiaan ennalta ehkäisevään toimintaan kiinnitetään erityistä huomiota.

Hyvät kuulijat,

kun puhutaan lappilaisista haasteista, useimmiten mainitaan pitkät etäisyydet ja harva asutus. Nämä ovatkin asioita, joiden kanssa kamppaillaan, kun lappilaisille järjestetään palveluja. Käsite lähipalvelu ei Lapissa tarkoita samaa kuin Helsingissä. Pitkät etäisyydet tulee vastaan niin viranomaisten toimintavalmiusajoissa kuin yksilötasolla esimerkiksi koulumatkoissa. Koulujen määrä on voimakkaasti vähentynyt ja Lapissa monien alakoululaistenkin koulumatkat ovat pitkiä ja koulupäivät tästä johtuen raskaita. Haasteista huolimatta Lapissa pidetään tärkeänä, että ainakin vuosiluokkien 1–6 oppilaat voivat käydä koulua kotona asuen. Kouluverkko pyritään säilyttämään sellaisena, että tämä on mahdollista. Toki etäopetustakin jonkin verran käytetään, mutta lapsille ja nuorille ja heidän sosiaalisten taitojen kehittymiselle aito kasvokkain tapahtuva opetus on parempi vaihtoehto.

Lapin erityispiirre on myös pitkät maarajat kolmen naapurimaan kanssa. Tämä tuli hyvin konkreettisesti esiin viime vuonna käynnistyneessä turvapaikanhakijatilanteessa, kun Lapista kaikkien yllätykseksi muodostui pääväylä Suomeen suuntautuneelle turvapaikanhakijavirralle. Maantieteellisestä sijainnista ja voimakkaasti kasvavasta matkailuelinkeinosta, joka tuo maakuntaan satoja tuhansia matkailijoita joka vuosi, johtuen Lappia pidetään Suomen kansainvälisimpänä maakuntana. Kansainvälisyys ja matkailu tuovat mukanaan myös sisäiseen turvallisuuteen vaikuttavia haasteita. Ensinnäkin Lapissa tarvitaan monipuolista kieli- taitoa ja myös kulttuurien tuntemusta, jotta matkailijoiden kanssa pärjätään tilanteessa kuin tilanteessa. Sitten on suuri joukko ihan konkreettisia turvallisuuskysymyksiä, joihin matkailijoiden kanssa törmää, lähti- en aina lomamökin tulisijan käytöstä moottorikelkan hallintaan. Matkailun turvallisuudessa on panostettu vahvasti ennaltaehkäisevään työhön. Sesonkiaikoina lappilaisissa matkailukunnissa voi olla väkeä moniker- taisesti kunnan väkilukuun verrattuna. Peruspalvelut kunnissa on kuitenkin mitoitettu perusasujaimiston mukaan. Tilanne on haastava etenkin terveydenhuollolle. Oma haasteensa on tietysti myös arktisuus, arkti- set olosuhteet, joka on huomioitava esimerkiksi onnettomuustilanteissa.

Myös digitalisaation, niin paljon kuin se hyvää tuokin mukanaan, voi nähdä turvallisuushaasteena. Lähes- kään kaikilla kansalaisilla ei ole nettiyhteyksiä tai välineitä, joilla nettiä käyttää. Lapissa haaste on myös tie- toliikenne- ja matkapuhelinverkkojen kattavuus. Katvealueita on edelleen olemassa. Lappilaiselle kaukana keskustaajamista asuvalle ikäihmiselle voi esimerkiksi laboratorioajan varaaminen terveyskeskuksesta olla melkoinen haaste sekä huolta ja turvattomuudentunnetta aiheuttava asia.

Hyvät kuulijat,

vaikka meillä on paljon sisäiseen turvallisuuteen liittyviä haasteita, meillä on myös moni asia hyvin. Kansa- laisten luottamus suomalaiseen yhteiskuntaan ja viranomaisten toimintaan on korkealla tasolla, ja on syytä muistaa, että Suomi on edelleen hyvin turvallinen maa ja Lappi on hyvin turvallinen maakunta.

Lapissa kaikilla keskeisillä sisäisen turvallisuuden toimijoilla on sama selkeä toimialue, Lapin maakunta. Tä- mä on vahvuus. Lisäksi pienuudesta, vähäisestä väkimäärästä on hyötyä – täällä kaikki tuntevat toisensa. On helppo toimia, kun tuntee toiset ja toisten toimintatavat, on helppo lähestyä ja on helppo tehdä yhteis- työtä. Verkostomainen työskentely on Lapissa arkipäivää niin alue- kuin paikallistasolla. Lapissa on sisäisen

turvallisuuden osaamista ja myös alueen oppilaitokset ovat työssä mukana. Lapin vahvuus on myös rajat ylittävä yhteistyö naapurimaiden kanssa. Apu on usein lähempänä naapurimaan puolella.

Hyvät kuulijat,

aluehallintovirastojen vuoteen 2015 saakka voimassa olleeseen strategia-asiakirjaan oli kirjattu, että aluehallintovirastot koordinoivat toimialueellaan sisäisen turvallisuuden alueellista yhteistyötä laajassa yhteistyössä muiden alueviranomaisten, maakunnan liittojen, kuntien, alueen järjestöjen ja kylätoiminnan sekä elinkeinoelämän edustajien kanssa. Nykyisin voimassa olevassa, viime vuoden lopulla vahvistetussa aluehallintovirastojen ja ELY-keskusten yhteisestä strategia-asiakirjasta ei vastaavaa kirjausta löydy. Vaikka laissa aluehallintovirastoista säädetään aluehallintovirastojen vastuulle lukuisia varautumiseen, valmiussuunniteluun ja turvallisuuteen liittyviä tehtäviä, ei siinäkään sisäistä turvallisuutta nimeltä mainita. Sama koskee aluehallintovirastojen tulossopimuksia. Siitä huolimatta, että aluehallintovirastoille ei ole tällä hetkellä selkeästi vastuutettu alueilla tehtävän sisäisen turvallisuuden koordinoititehtävää, aluehallintovirastot ovat kukin omalla tavallaan työtä jatkaneet niin sanotusti vanhalta pohjalta eli vuonna 2012 valmistuneen sisäisen turvallisuuden ohjelman ja siihen perustuneiden alueellisten toimeenpanosuunnitelmien viitoittamalla tiellä. Parhailaan valmisteilla olevassa maakuntauudistuksessa tulisi selkeästi linjata vastuut kaikille hallinnon tasoille. Tekemistä sisäisessä turvallisuudessa riittää sekä valtiolle että kunnille ja uusille maakunnille.

Aluehallintovirastolla monialaisena, laajan tehtäväkentän omaavana ja poikkihallinnollisesti toimivana viranomaisena on tällä hetkellä hyvät edellytykset hoitaa sisäisen turvallisuuden alueellista yhteensovittamista. Muun muassa varautumisen yhteensovittamistehtävän, sosiaali- ja terveystoimen valvontatehtävän, hyvinvoinnin ja terveyden edistämistehtävän, alkoholihaittojen ehkäisytehtävän, opetus- ja kulttuuritoimen tehtävien sekä peruspalvelujen alueellisen arviointitehtävän kautta aluehallintovirastoilla on kattava käsitys alueensa sisäisen turvallisuuden tilasta. Lisäksi sisäisen turvallisuuden toimijat ovat aluehallintovirastolle luontevia yhteistyökumppaneita viraston substanssialat huomioiden. Aluehallintovirastot pitävät sisäisen turvallisuuden koordinoititehtävää tarpeellisena ja tärkeänä.

Hyvät kuulijat,

elämme jo Suomen 100-vuotisjuhlavuoden aaton tunnelmissa. Juhlavuoden teemaksi on valittu "Yhdessä". Yksi sana, mutta se sana pitää paljon sisällään ja sopii kerrassaan erinomaisesti kuvaamaan myös aluetasolla tehtävää sisäisen turvallisuuden työtä. Me täällä Lapissa olemme tehneet laaja-alaista sisäisen turvallisuuden yhteistyötä vuodesta 2007 lähtien eli jo kymmenisen vuotta. Kokemukset ovat myönteisiä, hyviä käytäntöjä ja kehitettyjä toimintamalleja on saatu levitetty eteenpäin ja maakunnassa vallitsee vahva tahtotila jatkaa sisäisen turvallisuuden yhdessä tekemistä.

Hyvät läsnäolijat,

toivotan teille kaikille antoisaa työpajapäivää sisäisen turvallisuuden asioiden parissa.

Kiitos.